

YU ISSN 0027-8084

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXV/4—5

**БЕОГРАД
1982.**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXV (нова серија)

Св. 4—5

САДРЖАЈ

За континуитет у књижевном језику и његовом усавршавању (ЖИ- ВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)	183
Морфема <i>-тељ-</i> у савременом српскохрватском језику (СТАНА РИ- СТИЋ)	189
Полисемија и хомонимија у рјечницима савременог српскохрватског језика (МИЛОРАД ДЕШИЋ)	231
О дистрибуцији фонема уз иницијално <i>г</i> у српскохрватском језику (ВАСА ПАВКОВИЋ)	242
О основама <i>мљин-</i> и <i>мљин-</i> (одговор Асиму Пеци) (МИЛАН МОГУШ)	248
Неколико напомена уз претходни чланак проф. М. Могуша (АСИМ ПЕЦО)	254
Поводом неких спорних језичких питања у Енциклопедији Југосла- вије (МИТАР ПЕШИКАН)	265
Језичка култура	
О једном случају употребе предлога <i>с(а)</i> (РАТОМИР ЦВИЈЕТИЋ)	269
О „правилном“ и уобичајеном у књижевном језику (ЈОРДАН МО- ЛОВИЋ)	273
О обради транскрипције кинеских имена у оквиру нормативистич- ких пројеката у БиХ (МИТАР ПЕШИКАН)	280
Регистар	293

ну врсту таквих говора. Смјестила се између чакавских и штокавских говора. Носи у себи понеку особину својих сусједа, иако има и властитих развојних путева“ (стр. 80). Као што се види, проф. Пецо сматра да постоје основни дијалекти и пријелазни, а пријелазни су они „који у својој структури имају особина различитих њима сусједних дијалеката или говора“. С обзиром на овакво одређење пријелазних говора могла би се поставити нека начелна питања, као нпр.: 1. који данашњи мјесни говор као лингвистички језик нема особина њему „сусједних дијалеката или говора“, 2. који данашњи дијалекат као лингвистичка апстракција нема особина њему „сусједних дијалеката или говора“. Ако одговори на ова два питања гласе да нема говора или дијалеката који немају особина њима сусједних говора или дијалекта, онда теорија о тзв. пријелазним говорима постаје беспредметна. Сваки је мјесни говор с лингвистичкога гледишта потпун језик који функционира тако како функционира, а не — пријелазно. Категорија се пријелазних говора јавила у нашој дијалектологији кад се није хтјело ићи у анализу дубинске структуре, па су одређене појаве изгледале на површини као сусједне, а не властите. Тако је проф. А Пецо уврстио босанске шћакавске говоре у пријелазне говоре, јер се та шћакавштина „смјестила између чакавских и штокавских говора“ те „носи у себи понеку особину својих сусједа иако има и властитих развојних путева“. Сад не знамо: је ли босанска шћакавштина пријелазни говор из штокавске штокавштине у чакавску шћакавштину или обрнуто, носи ли она у себи особине њој сусједних чакавских говора и њој сусједних штокавских говора, како се у пријелазном шћакавском систему понашају особине добивене од сусједâ: да ли као код сусједâ или се уклапају у „властите развојне путеве“, који су то „властити развојни путеви“ босанске шћакавштине: они који не припадају ни „основном“ чакавском ни „основном“ штокавском нарјечју, итд.

Многа се питања постављају дијалектологу при сваком дијалектолошком опису. Још више ако на њих у опису одговори криво. Тада му не помаже ни *refugium* с пријелазним говорима.

Милан Могуш

Неколико напомена уз претходни чланак проф М. Могуша

Очекивао сам одговор проф. Могуша на мој рад који је објављен у *Нашем језику*. Добро је, уз то је и корисно за нашу науку, када се о стручним проблемима воде расправе и када се на

тој основи траже најприхватљивија рјешења. Било би пожељно да оваквих расправа, али, по могућности, без икаквих пратилачких одредаба, има што више у науци, па и у науци о језику. Таквим расправама ми смо одвећ сиромашни. Ја ћу овдје изнијети само неке доказе за које сматрам да могу корисно послужити у овој расправи.

1. Тачно је да је мој чланак прво објављен у сарајевској културној ревији *Одјек* и, затим, у нешто широј верзији у часопису *Наш језик*. Ово је свјесно учињено. Ево зашто. *Одјек* је културна ревија са доста дугом традицијом и доста бројним читаоцима која, као таква, има запажено мјесто у нашој културној публицистици. И не од јуче. Али, то је, ипак, петнаестодневни лист. То није часопис. Уз то, његови читаоци нису у исто вријеме и читаоци часописа *Наш језик*. Жеља ми је била, поред осталих, да о овој расправи буде упознат шири круг читалаца па да и они, ако буду располагали другачијим доказима од оних који су изнесени у нашим прилозима, узму учешћа у овој дискусији и на тај начин припомогну рашчишћавању проблема. Ја сам, наиме, полазио од претпоставке да, можда, у западнбосанској микротопонији може да се нађе и нека потврда са обликом *малин-* у основи. То је и разлог зашто су оба моја прилога дата под истим насловом.

Што се тиче проблема о коме је овдје ријеч, најбоље ће бити ако пођем за оним што проф. Могуш износи на претходним странацама. Дакле:

а) О томе шта се узима као релевантно, битно, при одређивању припадности једнога говора чакавском дијалекту дискутује се у нашој науци о језику од њених зачетака. Ја сам о томе проблему опширније писао у раду: *Поводом најновијих радова о истарским говорима* (Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XXXVI, св. 1—2, 1970, стр. 38—47), а, сасвим разумљиво, тај проблем није могао да се заобиђе ни у раду о икавскошћакавским говорима западне Босне (BHDZb. I, Сарајево 1975, стр. 48). Као што се зна, Даничић је истакао, као битне, три особине *ча-*говора: *ј* (*преја*), неизвршено ново јџовање (*здравје*), очуван сонант *-л* на крају слога (*читал*). Како се богатило наше сазнање о чакавским, и не само чакавским говорима, мијењале су се и карактерне црте тога дијалекта. И, што је, такође, значајно, ти критеријуми никако нису остајали исти. Тако у једном од најновијих радова о овом проблему читамо слjedeће: „Полазећи од изнесених поставака утврдили смо критерије за одређивање припадности мјесних говора чакавском нарјечју. То су:

1) употреба замјенице *џа* односно *са* или само *зас* односно *зас*;

- 2) чакавска акцентуација која се огледа у:
  - а) троакценатском суставу и/или
  - б) старом мјесту акцента и/или
  - в) старом акценатском инвентару при помаку силине;
- 3) чакавски рефлекси *ě* за које је карактеристичан:
  - а) икавско-екавски однос по правилу,
  - б) досљедна пораба екавизама, икавизама или јекавизама;
- 4) чакавски изговор фонема (*t'*);
- 5) пријелаз *e* у *a* иза *j*, *č*, *ž*;
- 6) упораба облика *bin*, *biš* — *bimo*, *bite* при творби кондиционала;
- 7) пријелаз *d'* у *j*;
- 8) изостанак африкате *ǰ* (Бождар Финка и Милан Мугош: *Karta čakavskog narečja*, HDZb. V, 1981, стр. 51).

У истој књизи HDZb-a, на стр. 121, читамо да се „чакавски (се) идентитет може одредити са свега неколико маркантних особина, као што су: присутност замјенице *ча*, односно *зач*, *нач*, *поч*; рефлекси *ě* (*и* или *е*); одсуство африкате *ц*; сливен изговор гласа *t'*; развијање скупине *-tk-* у *-lk* (*potkova* > *polkova*); заступљеност примјера као *žaja*, *ročati*, *jazik*; облици *bin-biš*, *bimo-bite*“ (Људевит Јонке и Бождар Финка: *Dijalekatski fenomen*).

Као што видимо, критеријуми могу бити и различити при одређивању припадности некога говора чакавском дијалекту. Интересантно је да се ни у једној од наведених скупина карактерних црта чакавског дијалекта не појављује основа *малин-* која је дала повода за ову расправу. Није искључено да ће у будућности и наведене особине доживјети неке измјене.

б) На првој страници свога прилога проф. Могуш тражи од мене да оповргнем „доказе на којима се темеље изнесене претпоставке“ тј. да *малин* није изричито чакавизам, наравно, у значењу *млин*; да топоними: *Малинска* и *Малиншиће* нису постали од *малин*, и „да топоними од апелатива *малин* нису у предмиграцијско доба досезали на истоку до црте до које сам их налазио у литератури“. Ја нисам ни сматрао потребним да разматрам проблеме везане за поријекло облика *малин* у значењу шток. *млин*. То сам прихватио као утврђену чињеницу, али сада, у вези с тим, и са констатацијом коју овдје налазимо код проф. Могуша да, по његовом „тумачењу облик *млин*... представља чакавску, чисту другост, јер се у значењу „млин“ налази само у том систему и нигдје другдје“ (подвукао А. П.) указујем на чи-

њеницу да је облик *малин* = *млин* познат и словеначком језику. Потврде су из 17. вијека. Код М. Pleteršnika (*Slovensko-nemški slovar*, Јубуљана 1894, s.v. *malin*) читамо: „*málin, m. = mlin, die Mühle*“ са потврдама из: *Vocabolario Italiano e Schiavo*, 1607, чији је аутор: Gregorio Alasia da Sommaripa; затим: М. Cigale *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*, 1860; А. Janežič: *Deutsch-slovenisches Taschenwörterbuch*, 2. изд. 1867. Уз то Pleteršnik наводи да се тај облик јавља у народним говорима (Kranjsko, Primorsko, Ljubljana in okolica). Ту, такође, налазимо и изведенице као: *málinar, málinarica, málinarski, málinček, málinec, malinica, malinišče*. И код Скока (Etimologijski rječnik, s.v. *malin*) има потврда и за словеначки језик, уп.: „... такођер слов. *malinček, malinišče, malinski*...“ Исте облике потврђује и: *Slovenačko-srpskohrvatski rečnik* чији су аутори: Др Станко Шкерљ, Др Радомир Алексић и Др Видо Латковић (Просвета, Београд 1964). Уз *malin, malinar, malinari-ca, malinarski, malinček, malinski*, налазимо и ову реченицу: *mi že še prineseš v t(alin)*.

Као што наведени примјери показују, облик *малин* = *млин*, као и разне изведенице од те основе, није чакавски „specificum“ нити је познат искључиво чакавском систему.

Посебно питање је праница до које је сезао тај облик, односно „топоними с основном *малин-*“ на исток. Проф. Могуш је мишљења да су топоними са том основном допирали „до црте Бјеловар—Приједор—Дрвар—Јајце—Травник, односно ријеке Сане, Врбаса и Босне“. Ја сам раније указао да те „црте“ никако не омеђавају исто подручје, чак ни приближно. Уз то сам написао и слједеће: „Штета је што проф. Могуш није навео потврде са овом основном (тј. са основном *малин-*, садашња напомена) из западнобосанске говорне зоне. На основу примјера лакше би се расправљало о овоме проблему“ (Наш језик, XXV. 78). Таквих потврда не налазимо ни у овом раду проф. Могуша. Ја бих био захвалан проф. Могушу да ми на њих укаже, како из предмиграционог тако и из каснијег периода.

Наравно, и мени су познате чињенице које се дају у RJAziU, познато ми је и оно што о овоме налазимо у Etimologijskom rječniku од проф. Скока, али ми је познато и то да се у науци закључци доносе на основу провјерених потврда, у нашем случају на основу топонима са основном *малин-* из западнобосанске говорне зоне. Проф. Могуш тражи од мене да му докажем „да топонима типа *Малинишће* није било у предмиграцијско доба на данашњем најзападнијем дијелу Босне“. Чини ми се да је захтјев погрешно постављен. Требало би прво навести такве топониме са западнобосанског подручја па да се тек онда води дискусија о њиховој ваљаности за научна расуђивања. Овако, дискутује се на

вересију. Како се може тражити доказивање, или оповргавање, неке тврдње која није заснована на чињеницама које су доступне свима. Таквим поступком може се доказивати све што неко замисли, само је питање колико ће таква доказивања имати значаја за науку. Управо је недостатак потврда из и-шћа говора западне Босне за топониме са основом *малин-* довео до ове расправе. Ја сам полазио од материјала који сам сам прикупио на подручју те зоне. Мада сам обишао највећи број села из те зоне, и мада сам прикупио обимну грађу у којој није било нити једне потврде за основу *малин-* = „млин“, ја сам у своме раду о овој проблему дао и једну оgradu када сам написао: „ја нећу да тврдим да се ту не може јавити и топоним са основом *малин-*“, што значи да ја допуштам и постојање топонима/микротопонима са том основицом, али их ја нисам забиљежио на терену. На њих нисам наишао ни у прегледаним писаним документима из те зоне западне Босне. То су били разлози због којих нисам могао прихватити ни једну од наведених граница распрострањања ча-дијалекта у западној Босни; да се и тога подсјетимо, у тој зони Босне преовлађује стариначко, аутохтоно становништво. То потврђује њихов говор. Значи, ту и топоними чувају старије облике.

Ако су топоними „прворазредни језичноповијесни споменици“ и ако нам они могу помоћи „да се бар приближно“ одреде границе распрострањања појединих дијалеката (Могуш: *Їакавско нарјеђе*, стр. 8), онда би се, на основу онога чиме данас располажемо, могло рећи да источно од Уне нема топонима са основом *малин* = „млин“, али да има подоста топонима са основом *млин-* западно од Уне. Пошто топоними остају и када се врши смјена становништва у појединим крајевима, закључци би могли бити знатно другачији од оних које заступа проф. Могуш. Па, ипак, ја нисам пошао тим путем нити сам прихватио као могућу претпоставку да је штокавщина раније сезала до оних граница до којих данас налазимо потврде за топониме са основом *млин-*. А да би се прихватиле границе које даје проф. Могуш, траже се докази који те границе чине увјерљивим. Јер, ако једна теорија вриједи за Могушеву тезу, вриједи и за моју; ако су једни докази релевантни за чакавске међе, исти метод би требало да вриједи и за штокавске међе.

3. На питање: „који иоле озбиљан дијалектолог још сматра да су типично чакавске особине све оне што их је навео А. Пецо?“, тј. $j < d'$ (тип: *tujī, mlajī*); прелаз m у n (*grom > gron*); неизвршено ново јотовање и сачувана старија акцентуација, могла би се дати два одговора. И то: 1) У мом тексту пише „да на подручју шћакавских говора Босне, и не само Босне, има особина које се сматрају типично чакавским“, дакле, које се сматрају, а, ви-

дјеће се, има, и од Даничића до наших дана, таквих мишљења. И ту се као „типично чакавска“ особина наводи само рефлекс $d' > j$: *mlaji, tuji*. Иза тих примјера слиједи тачка. Затим констатација: „Та особина је присутна и у говору Муслимана, старинаца, Зенице“. Тим се завршава набрајање типичних чакавских особина, али се наводе и још три особине тог зеничког говора: $n < m$, неизвршено ново јотовање и чување старије акцентуације, без давања оцјене о вриједности тих особина у међудијалекатским односима. Посљедња реченица у тој биљешци указује на штокавски развојни пут зеничког говора. Према томе, ако се пажљивије прочита наведена моја биљешка, јасно ће се видјети да ја двојим појаву $j < d'$ од оне три наведене особине, иако се и те особине, почесто, вежу за чакавске говоре. 2) Овдје је већ речено да од Даничића па до наших дана међу карактерним особина чакавских говора налазимо не само појаву $j < d'$ него и оне друге. Ево потврда и за то:

а) у књизи *Čakavsko narječje* од проф. М. Могуша читамо „Другим ријечима, праславенско се $*dj$ рефлектирало у чакаваца као j ($*medja > meja$), страно $dž$ замјењивало се са $ž$ ($džep > žep$), а $ž$ се развило као плод асимилације у домаћим ријечима. То је једна од темељних особитости чакавскога консонантизма. Готово нема описа некога чакавског говора у коме би изостала таква констатација“ и наводе се потврде за $j < d'$ из разних чакавских говора (стр. 64). Па ако овдје и схватимо да је појава $ž$ мј. $dž$ та „темељна особитост чакавскога консонантизма“, мада се наведена мисао може и другачије тумачити, остаје констатација да се „у чакаваца (се) $*dj$ рефлектирало“ као j . То говори да је то чакавска особина, и не небитна, јер се даје као општечакавска.

б) У књизи *Jezik* (Панорама, Загреб 1965) од Стјепана Бабића под одредницом *Čakavsko narječje* (аутор текста др Божидар Финка) читамо и ову реченицу: „Типичан је за чак. говоре глас j на мјесту књижевнога $đ$ као у примјерима *preja, mlaji, rajati* и у скупу $žj$ као у примјеру *možjani*“ (стр. 30).

в) У раду: *Čakavsko narječje*, чији је аутор др Божидар Финка (Čakavska rič, бр. 1, Сплит 1971) под т. 1. 13 читамо: „За чакавско подручје карактеристичне су иновације ових типова: $d' > j$: *preja, rajati, glojati, slaji, tuji* . . .“ (стр. 26).

г) У раду: *Karta čakavskoga narječja*, аутори Божидар Финка и Милан Могуш (HDZb. 5, 1981), како је овдје већ речено, међу особинама које се узимају у обзир при одређивању „припадности мјесних говора чакавском нарјечју“ под т. 7 наводи се и „пријелаз $d' у j$ “ (стр. 51). На стр. 53. аутори констатују: „Познато је да се праславенско $*dj$ рефлектовало у чакаваца најчешће у j ($*medja > meja$)“.

д) У *Slavenskoj poredbenoj gramatici* од проф. С. Ившића, на стр. 136. читамо да старо $d' > j$ „шток. $\bar{d}$, чак $-j$ “ (*Slavenska poredbena gramatika*, Школска књига, Загреб 1970).

ђ) Такву констатацију налазимо и у *Основама упоредне граматике словенских језика* од проф. Р. Бошковића: dj даје „у чакавском дијалекту $-j$ “ (стр. 97), издање Научне књиге, Београд 1972).

Као што видимо, и старији, и млађи дијалектолози, међу њима и проф. Могуш, наводе рефлекс $j < dj$ као типичну чакавску особину.

е) Уз ово још једна констатација. У књизи: *Дијалектологија српскохрватског језика* од проф. П. Ивића (Нови Сад 1956) даје се и вриједност ове изоглосе за историју језика. Ту читамо: „Једна од најстаријих међу изоглосама које секу западнословенско тле је изоглоса промене $*dj > j$ (*meja < *medja*, *rojen < *rodjenъ*)... У простору јужно од Купе и Саве ова иновација створила је прву дубоку пукотину између чакавског и штокавског наречја која су се почињала оцртавати“ (стр. 19—20).

Дакле, и на дијахроном и на синхроном пресеку развитка нашега језика изоглоса $j < d' < dj$ убраја се међу карактерне црте чакавског консонантизма.

ж) Постојање те особине и у кајкавским говорима за наш проблем нема никаквог значаја. Овдје је ријеч о чакавско-штокавским односима. Кајкавски говори и њихове особине овдје се не разматрају.

з) Постојање те особине и у шћакавским говорима, и не само те особине, различито се тумачи. Мени је добро познато све оно што проф. Могуш наводи из рада Стјепана Ившића. Али, у вези с тим мислима проф. Ившића двије напомене: 1) Ја сам у раду о и-шћа говорима западне Босне указао на Ившићево схватање о вриједности и ове и још неких особина за дијалекатско диференцирање (ВНДЗб I, Сарајево 1975, стр. 18, в. и даље); 2) Као што се и из навода које даје М. Могуш из Ившићевог рада о посавском говору може видјети, ни проф. Ившић не искључује могућност објашњења појаве $j < d'$ у што-говорима као чакавске особине. Код њега читамо: „Не може ли се j у поменутих ријечма (в. примјере код Могуша, т.д. А. П.) тако или како друкчије протумачити, *могло би се држати за чакавизам*“. Дакле, ни проф. Ившић не пориче могућу чакавску припадност овоме рефлексу старе скупине dj .

4. Има дијалектолога који и остале три особине (са списка који даје проф. Могуш, а које су дошле уз $j < d'$, само ту без њиховог рангирања у лествици типичних или нетипичних ча-осо-

бина, у моме раду) убрајају међу карактеристичне за чакавске говоре. Ево потврда и за то:

а) У поменутом раду о чакав. нарјечју у књизи *Jezik* међу особинама које слиједе иза реченице: „Типичан је за чак. говоре глас *j* на мјесту књижевног *đ*“ налазимо и ове особине „скупови *-jt-* и *-jd-* као у примјерима *najti, najde*“; „примјери као *netjak listje, divji, sudje* у којима није извршено тзв. најновије јотирање“; „развијање крајњег *m* у *n* (*koran, beren, vidin, sinon* или *sinun*); затим, ту читамо и ову констатацију: „Типичан чак. суштав од три нагласка заступљен је у већини оточких и копнених чак. говора уз обалу, па око Оточца у Лици и у већем дијелу чак. Истре (најдоследније у Каставштину)“ (стр. 31).

б) У *Čakavskom narječju* од Б. Финке (Čakavska rič) иза реченице: „За чакавско подручје карактеристичне су иновације ових типова“ поред *dj > j* налазимо и: очувану скупину — *jt* и *-jd*: *projti, najti; dojdem, najdem*; затим: *m > n* „(особито у парадигматским завршецима)“: *iman, nosin, peren, s materon — s materun*; (стр. 27). А на стр. 30 пише: „Најархаичнију акцентуацију имају они чакавски говори који чувају акценатски суштав од три акцената (∞ ~ ~)“, тај суштав је „класичан чакавски суштав“, и даље: „Овај је суштав најтипичнији и највише проширен у чакавском нарјечју (средњодалматинско оточје и обално подручје према Шибенику и Задру, Хрватско приморје, дио Истре, извањски кварнерски отоци, нешто мање и Црес, Лошињ и Крк, у Лици око Оточца, у трговима и другдје“ (стр. 31).

в) Проф. М. Храсте у чланку: *Čakavski dijalekt* (Енциклопедија Југославије, IV, Загреб 1960, s. v. *Jezik srpskohrvatski* пише: „У чакавском дијалекту редовито се не мијења гласовни скуп *jt* и *jd* у средини ријечи (*dojti, najti, dojden, najden*).“ Појава облика *doñ(u), nañ(u)* у говорима средње Далмације може бити и посљедица штокавских утицаја. Откуда однос *poñ(u): pojden*, може се видјети у моме раду: *Poñi — poñem* и слични глаголски облици, *Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića*, Сарајево 1977, стр. 317—325). Констатација да се новије јотовање није „дуго вријеме вршило у чакавском дијалекту“, говори, такође, да су облици: *netjak, grozdje, listje* спадали међу типичније особине чакавских говора. Проф. Храсте указује и на то да чакавска „акцентуација чува најстарији прахрватски или прасрпски троакценатски систем (∞, ~ и ~ *ženā, mēso, pedesēt*)“ (стр. 507).

г) М. Могуш у књизи *Čakavsko narječje*, на стр. 55 констатује да је „стари троакценатски суштав темељни (је) чакавски суштав“ и „својствен (је) највећем дијелу чакавских говора“. На стр. 63. читамо да се тај стари, троакценатски систем „одржао као основ-

на ознака на читавом чакавском терену“ и да је његово чување „одлика (је) већине чакавских говора“.

У Могушевем раду: *Današnji čakavski mozaik* налазимо и ову мисао: „Према мојој класификацији за чакавски је дијалекат типичан *стари троакценатски састав* с акцентима $\approx \sim$ “ (према верзији умноженој за слушаоце Југословенског славистичког семинара).

Као што видимо, има дијалектолога, и савремених, који и оне три особине убрљају међу типично чакавске. Објашњења тих појава, сваке посебно, може бити различито, али је чињеница да многи *ча*-говори још и данас знају и за неизвршено ново јотовање и за $n < m$ и за старију акцентуацију. Присуство тих особина, или неких од њих, и у *шћа*-говорима свједочи о сродним еволутивним процесима у тим говорима и у *ча*-говорима. То је полазна мисао која води ка прелазним говорима (о чему в. ниже).

5. Чини ми се да наведена мишљења јасно говоре да има дијалектолога који сматрају да су особине о којима је ријеч типично чакавске иако, понављам, ја нисам у помињаном раду износио такву тврдњу (исп. о томе код мене и у *BHDZb. I*, стр. 48). Али, у вези са овом проблематиком, сада се поставља и начелно питање: ако наведене особине нису типично чакавске, а, видјели смо, за неке од њих знају и неки *шћакавски* говори, на основу којих особина се утврђују простирање *ча*-говора до р. Босне? Тим прије што топонима са основом *малин*- „млини“, на овом подручју, колико нам је до сада познато, нема. Ако наведене особине нису данас чакавске, или нису типично чакавске, а нису, оне су то још мање могле бити у ранијим вјековима када су и што-говори знали и за секвенце *tj*, *dj*- и непреврелу акцентуацију. Постојање $n < m$ у зеничком говору даје овој особини нову димензију. Додајмо, да за ту појаву знају и неки *и-шћа* говори у околини Бихаћа (в. код мене у *BHDZb. I*, стр. 70—71), а и у неким другим *и-шћа* говорима западне Босне (в. на стр. 75, исте књиге, *BHDZb.-a*) јавиће се ова особина. Требало би утврдити ареу ове појаве у босанским говорима, а покушати наћи и њено објашњење.

6. Што се тиче неких топонима са основом *малин*-, наведених у моме прилогу у *Нашем језику*, а који немају у основи овај облик у значењу *млини*, а што би могла бити моја „темељна погрешка“, јер сам помијешао различите основе, овдје би се могло рећи слjedeће. Ко пажљивије чита мој прилог у *Нашем језику*, лако ће уочити да ја лучим те основе када кажем: „Питање је, исто тако, да ли у сваком наведеном примјеру имамо основни дио *млини/малини*. Није искључено да се ту могу огледати и друге основе“ (стр. 79). Дакле, ту се и полази од могућности да то нису исте основе. А навођење и таквих примјера у овом контек-

сту — исти гласовни слијед а различито и поријекло и значење — имало је за циљ да се укаже на неједнакост поријекла топонима са гласовним слиједом *малин-* у основи. Ко се, макар мало, бавио проблемима етимологије, јасно му је колико се ту може јавити потешкоћа. Па и овдје: питање је да ли су „госпићки топоними *Малина, Малинова, Малинова лџква* и сл. везани... уз основу малин — „грм и плод од биљке *Rubus fruticosus*““. Није искључено да ту може бити у основи и антропоним (Лично име *Малин* од раније је засвједочено на нашем језичком подручју (исп. Милица Грковић: *Речник личних имена код Срба, Београд 1977, s.v.*).

7. Тачна је тврдња проф. Могуша да сам ја „упро све снаге“ да докажем како подручје западне Босне није никада, па ни „прије великих миграција“ било чакавско него икавскошћакавско. До такве спознаје упутила су ме моја испитивања говора ове босанске зоне. Због тога ја остајем при тој тези све док ме неко сигурним доказима не убиједи у другачије мишљење.

8. На питање које поставља проф. Могуш на посљедњим страницама свога прилога, а које се односи на прелазне говоре, од раније постоје одговори у нашој науци. Ја сам о томе писао у раду који спомиње и проф. Могуш. Надам се да ћу имати могућности да тај проблем, проблем прелазних говора, детаљније обрадим у посебном раду о мјесту шћакавштине у нашем дијалекатском мозаику, а овдје ћу указати на мишљење двојице познатих југословенских дијалектолога о томе проблему. Указаћу на мишљење проф. П. Ивића и Б. Видоеског о прелазним говорима.

а) У *Дијалектологији српскохрватског језика* од проф. П. Ивића о томе читамо: „Сигурно је да су штокавски говори непосредно источно од ове линије (тј. од линије која иде од ушћа Цетине кроз западну Босну ка Сави ниже Јасеновца, А. П.) имали особина које су их чиниле прелазним ка чакавском односно кајкавском наречју“ (подвукао А. П., стр. 24).

У њемачком издању *Дијалектологије* проф. Ивића (*Die serbokroatischen Dialekte, I, Mouton & Co. 1958, 'S-Grabenhage*) о томе налазимо ове мисли: „Aber sogar in diese Gebiete drangen što-Dialektsprechende Flüchtlinge ein. Die bosnische Zone der Übergangsmundarten zwischen dem ča- und dem što-Dialekttyp wurde abgetrennt von den ča-Mundarten und von rein štok. Mundarten umzingelt, nahm auch selbst eine grosse Zahl von što-Sprechern als Neusiedler auf. All dies bewirkte, dass die Mundarten dieser Zone, obwohl sie Spuren ihrer ehemaligen Beziehungen zum ča-Dialekt bewahren, einen entschieden štok. Charakter erhielten“ (стр. 80).

б) У раду проф. Б. Видоеског *Проблеми на меѓудијалектниот контакт во преодни говорни области* (Реферати на македонските слависти за VII меѓународен славистички конгрес во Варшава, Скопје, 1973) о томе читамо: „Во дијалектолошката литература добро е познато дека меѓу два дијалекта или две наречја на еден ист език, како и меѓу дијалектите на два соседни сродни језика нема многу оштри граници. Меѓу нив има еден појас кој може да биде потесен или поширок, во зависност од ред околности, каде што се среќаваат дијалектни особености и од двата соседни дијалекта, а на језичните пограничја и особености од двата гранични јазика или нивните гранични дијалекти. На тој простор се разграничуваат голем број дијалектни диференцијални црти карактеристични за граничните области, па поради тоа тука се среќава и најгуста мрежа на изоглоси. Таквите дијалектни области познати се под називот „преодни“, а говорите од таков вид се викаат „преодни говори“ (подвучао А. П., стр. 7).

Као што се из ових навода види, има још дијалектолога који прихватају постојање прелазних говора, па и који у западнобосанској шћакавштини виде прелазне говори „ка чакавском . . . наречју“. Ако неко не прихвата овакво гледање на тај проблем, то још не значи да је он у праву. Мени је добро познато и гледање проф. Белића на „прелазне говори“ (в. његове *Дијалекте источне и јужне Србије*, Београд 1905, стр. LXXV и даље). Белић, наиме, не прихвата Шмитову теорију „таласастог распростирања језичких црта“ већ јој супротставља дијалекатско цијепање, дробљење, уп: „Основа је сваког дијалекатског стварања *цепање, дробљење*, а оно се најбоље представља рачвањем, само не као у дрвета, већ, као што се у осталом обично и чини, као у генеалогског стабла“. (стр. LXXX). Што се тиче критеријума разграничавања тих прелазних говора, ја сам дао одговор и на то питање. У мом раду о прелазним говорима (Прилози за књижевност, језик . . .) о томе читамо и ову мисао: „Одавде би проистицао и закључак да границе измеѓу тих основних и прелазних говора треба тражити у оним предјелима гдје су број и густина тих изоглоса смањени испод половине, а гдје се у исто вријеме јављају и изоглосе које су типичне за говорни тип са супротне стране“ (стр. 216). Или, то сада додајем, прате се изоглосе које су типичне за један говор или дијалекат. Докле сежу те говорне особине у непрекинутом ланцу, дотле сежу и границе говора, дијалекта чије су оне карактерне одлике.

А. Пецо